

สรุปผลการวิจัย อภิปราย และ ข้อเสนอแนะ

ในบทนี้ จะกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน ในเขตชนบท (กศ.พช.) ของโรงเรียนประถมศึกษาดีเด่น สังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัด 5 จังหวัด ชายแดนภาคใต้

วิธีดำเนินการวิจัย

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยตามที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยได้ออกแบบการดำเนินการวิจัย โดยยึดกรอบแนวคิด เกี่ยวกับการบริหารโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) ตามแนวที่สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ให้โรงเรียนนำไปพิจารณาใช้ตามความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของโรงเรียน โดยวิเคราะห์กระบวนการบริหารโครงการ ใน 3 ขั้นตอน คือ การวางแผน (Planning) การนำแผนไปปฏิบัติ (Implementation) การประเมินผลโครงการ (Evaluation) การศึกษาปัญหาอุปสรรค การแก้ปัญหา และข้อเสนอแนะ แล้วนำมาสร้างเครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์ ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพของผู้สัมภาษณ์ ข้อมูลที่เกี่ยวกับการบริหารโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) เป็นคำถามแบบปลายเปิด (Interview Question) ชนิดไม่กำหนดคำตอบ รายละเอียดเกี่ยวกับข้อคำถามแต่ละข้อ ผู้วิจัย

จะกำหนดเป็นการเฉพาะอยู่แล้ว ซึ่งจะครอบคลุม ประเด็นที่กำหนดไว้ตามกรอบแนวคิดเพื่อการวิจัย

สำหรับแบบศึกษาเอกสารสร้างขึ้นเพื่อวิเคราะห์ เกี่ยวกับการบริหารโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) เช่น เอกสารคู่มือการดำเนินงานโครงการ กศ.พช. เอกสารแผนปฏิบัติงานของโรงเรียน ประจำปีการศึกษา 2536 และ 2537 เอกสารแผนการดำเนินงานโครงการ กศ.พช. ปีการศึกษา 2536 และ 2537 ของแต่ละโรงเรียน และเอกสารสรุปผลการดำเนินงานโครงการ กศ.พช. ของโรงเรียน ในปี 2536 และ 2537 ของแต่ละโรงเรียน โดยแบบศึกษาเอกสารจะครอบคลุมประเด็นที่กำหนดไว้ตามกรอบแนวคิดการวิจัยเช่นกัน

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยออกสัมภาษณ์บุคคล คือ ผู้บริหารโรงเรียน และครูโครงการ กศ.พช. (ที่ผ่านการอบรมโครงการ กศ.พช.) รวมโรงเรียนละ 2 คน และผู้นำชุมชนที่โรงเรียนคัดเลือกเป็นกรรมการโครงการ กศ.พช. (ที่ผ่านการอบรมโครงการ กศ.พช.) โรงเรียนละ 2 คน จากโรงเรียนประถมศึกษาใต้เด่นที่เข้าโครงการ กศ.พช. ปี พ.ศ. 2536 และ พ.ศ. 2537 จำนวน 10 โรงเรียน รวม 40 คน นำมาวิเคราะห์ประเด็นตามกรอบแนวคิด ของการวิจัยโดยแยกเนื้อหาและแสดงขั้นตอน วิธีการบริหารโครงการ ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะจัดทำรายการเป็นรายงานกรณี (Case Report) จนครบทั้ง 10 โรงเรียน

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาการบริหารโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) ของโรงเรียนประถมศึกษาใต้เด่นที่คัดเลือกเข้าโครงการ กศ.พช. ใต้เด่น ทั้งปี พ.ศ. 2536 และ พ.ศ. 2537 จำนวน 10 โรงเรียน สาระโดยสรุป ดังนี้

1. การจัดโครงสร้างการบริหารองค์กรนั้น ปรากฏว่า จัดรายงานการบริหารโครงการกศ.พช. ตามโครงสร้างการบริหารโรงเรียนตามปกติ โดยแบ่งสายงานตาม

โครงสร้างการบริหารโครงการ กศ.พช. โดยกำหนดคณะกรรมการโครงการ เป็น 2 ชุด คือ คณะกรรมการที่ปรึกษา และคณะกรรมการดำเนินงานโครงการ กศ.พช. ซึ่งมีกำหนดหน้าที่และบทบาทชัดเจน

2. ด้านการวางแผนของโครงการ กศ.พช. ปรากฏว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ดำเนินการตามขั้นตอน และแนวปฏิบัติตามที่สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติกำหนดไว้ คือ

- 2.1 สำรวจสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการของโรงเรียนและชุมชน
- 2.2 รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ปัญหา และจัดลำดับความสำคัญ
- 2.3 จัดทำแผนงาน และโครงการที่ตอบสนองวัตถุประสงค์โครงการ กศ.พช.

ทั้ง 8 ข้อ

2.4 มอบหมายเจ้าหน้าที่รับผิดชอบจัดทำรายละเอียดของโครงการ

2.5 นำเสนอโครงการ เพื่อพิจารณาแล้วแจ้งให้ผู้บริหาร พิจารณออนุมัติและออกคำสั่งมอบหมายงาน

3. ด้านการนำแผนไปปฏิบัติ ปรากฏว่า ในขั้นการเตรียมการ จะมีการประชุมก่อนเปิดภาคเรียน 1 สัปดาห์ เพื่อทบทวนโครงการ สำรวจค่าใช้จ่าย และ จัดทำรายละเอียดครุภัณฑ์ เสนอ งานธุรการ การเงิน ตรวจสอบเสนอผู้บริหารโรงเรียนและเสนอจังหวัด เพื่อขออนุมัติงบประมาณ สำรวจงานและกิจกรรมที่จะต้องประสานงาน ทั้งภายในและภายนอกหน่วยงาน และดำเนินการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ส่วนเรื่องกรณีพิเศษ ควบคุม ติดตามผล ส่วนใหญ่ เป็นหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียน ครูโครงการกศ.พช. และหัวหน้างานฝ่ายต่างๆของโรงเรียน

4. ในการดำเนินงานตามโครงการต่างๆของโรงเรียน มักจะประสบปัญหาในการปฏิบัติ เช่น บุคลากรขาดความรู้ ด้านวิชาชีพ และงบประมาณไม่เพียงพอ ปัญหาขณะดำเนินงานขาดวัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือที่เหมาะสม โรงเรียนจึงใช้วิธีการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก เช่น ประมงจังหวัด เกษตรอำเภอบล สาธารณสุขตำบล ปศุสัตว์อำเภอบล ผู้ทรงคุณวุฒิ

ในท้องถิ่น เพื่อขอความร่วมมือด้านวิทยากร วัสดุ พันธุ์ปลา เมล็ดพันธุ์พืช ซึ่งมักจะได้รับความอนุเคราะห์ และร่วมมือค่อนข้างดี ด้วยวิธีการติดต่อประสานเป็นการส่วนตัว กับเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องตกลงเรื่องความช่วยเหลือเรียบร้อยแล้ว จึง ดำเนินการออกหนังสือขอความร่วมมือที่เป็นทางการ

5. จากการศึกษาเรื่องกรณีพิเศษ ติดตามผล ได้พบว่า กรณีพิเศษ ติดตามผลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีการนิเทศน้อยไม่ต่อเนื่อง ไม่ชัดเจน และไม่เป็นระบบพอที่จะช่วยให้การดำเนินงานโครงการที่มีคุณภาพ

6. การประเมินผลโครงการ กศ.พช. ของโรงเรียน ปรากฏว่าได้รับการให้ความสำคัญไม่มากนัก ไม่มีการดำเนินงานที่เป็นระบบที่แน่นอน ส่วนใหญ่ผู้บริหารจะมอบให้ผู้รับผิดชอบโครงการแต่ละโครงการประเมินผลตามแบบฟอร์มที่โรงเรียนกำหนด ส่วนการประเมินของระดับอำเภอ มีลักษณะเป็นการประเมินที่เน้นเพื่อการคัดเลือกโรงเรียนเพื่อเสนอรับรางวัลดีเด่นมากกว่า ในระดับจังหวัด ส่วนใหญ่ประเมินเมื่อสิ้นปีการศึกษา และเมื่อสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติแจ้งให้จังหวัด รายงานผลการปฏิบัติงานไม่มีระบบการประเมินโครงการ กศ.พช. ของจังหวัดที่ชัดเจน

7. ด้านปัญหาอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานโครงการ กศ.พช. ปรากฏผลดังนี้

7.1 กิจกรรมหรือโครงการส่วนใหญ่ที่โรงเรียนกำหนด พิจารณาจากความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานของบุคลากรในโรงเรียน ซึ่งไม่ตรงกับความต้องการหรือสามารถแก้ปัญหาชุมชน

7.2 บุคลากรที่ดูแลหรือดำเนินงาน โครงการ กศ.พช. โรงเรียนมีน้อย

7.3 งบประมาณที่ได้รับไม่เพียงพอต่อการจัดกิจกรรม ทั้งยังมีข้อจำกัดในการใช้จ่าย คือมีการกำหนดแยกเป็นค่าวัสดุ 4,000 บาท และค่าครุภัณฑ์ 6,000 บาท

ทำให้เกิดความยุ่งยากในการปฏิบัติ

7.4 บุคลากรในโรงเรียนขาดทักษะและความรู้วิชาชีพเฉพาะ ที่ตอบสนองความต้องการและมีส่วนช่วยในการแก้ปัญหาของชุมชน

7.5 ผู้บริหารโรงเรียนมีการโยกย้ายบ่อยครั้ง ทำให้การดำเนินงานโครงการ กศ.พช. ล่าช้าและ ไม่ต่อเนื่อง

7.6 กิจกรรมของโครงการ กศ.พช. โรงเรียนไม่สามารถบูรณาการเป็นกิจกรรม การเรียนการสอนได้ทุกกิจกรรม จะมีบ้างก็เฉพาะกลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพ

7.7 ครูส่วนใหญ่ไม่ได้พักอาศัยอยู่ในเขตบริการของโรงเรียน ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมีน้อย

7.8 ผู้บริหารโรงเรียน รับผิดชอบงานหลายด้าน มีเวลานิเทศงานในโรงเรียน จำกัดบางกิจกรรมไม่ต่อเนื่อง

7.9 บางชุมชนไม่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง เนื่องจาก เป็นชุมชนที่มีความคุ้นเคยและ เคยชินกับประเพณี วัฒนธรรมในการดำรงชีวิต ในแบบที่ไม่ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการพึ่งตนเอง

7.10 ผู้บริหารโรงเรียนและครูโครงการ มีความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการ ประเมินผลโครงการน้อยมาก

7.11 โรงเรียนส่วนใหญ่ ไม่ได้วางแผนการประเมินไว้ตั้งแต่ขั้นวางแผน โครงการ ทำให้การดำเนินการโครงการขาดประสิทธิภาพ

การอภิปรายผล

ในการศึกษาการบริหารโรงเรียน การศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) พบว่า โรงเรียนได้จัดโครงสร้างการบริหารองค์กรไว้ชัดเจนมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ ของ คณะกรรมการโครงการ กศ.พช. แต่ละชุดไว้ชัดเจน

ในด้านการวางแผน การปฏิบัติงานโครงการ กศ.พช. โรงเรียนได้ดำเนินการล่วงหน้าก่อนเปิดภาคเรียน ในระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนมีนาคมของทุกปี โดยยึดแนวการปฏิบัติ ที่สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กำหนดให้โรงเรียน ซึ่งโรงเรียนยึดเป็น

กรอบในการดำเนินโครงการ ทำให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถมองงานและจัดกิจกรรมตรงกับความต้องการของชุมชน โดยอาศัยข้อมูลพื้นฐานจากการสำรวจสภาพปัญหา แล้วนำมาวิเคราะห์ จัดลำดับความสำคัญนำมากำหนดโครงการ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียน สิริระ กำเนิด และพิทยา มุสิก (2534) กล่าวว่า ที่สำคัญผู้วางแผนจะต้องทำความเข้าใจ อะไรเป็นปัญหา โดยการสำรวจสภาพปัจจุบัน แล้วนำประเด็นปัญหา และความต้องการดังกล่าวมาพิจารณา โดยมีหลักฐานและข้อมูลสนับสนุน มิใช่เกิดจากความรู้สึกนึกคิดของผู้วางแผน ในขั้นตอนนี้อาจใช้วิธีการได้หลายวิธี เช่น ความคิด การวิเคราะห์โดยแผนภูมิแกงปลา สำหรับการกำหนดโครงการ หมายถึงการกำหนดรายละเอียดในการปฏิบัติงาน เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายตามแผนมีการกำหนด ผู้วางแผนจะต้องระบุกิจกรรมและรายละเอียดที่จำเป็นไว้ชัดเจน และสามารถนำไปปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่เดียวกันจะต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์โครงการ นโยบายของโรงเรียน และหลักสูตร นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่า โรงเรียนยังใช้แผนเป็นเป็นเกณฑ์ในการควบคุม กำกับติดตาม การปฏิบัติงาน ของบุคลากรในโรงเรียน แบ่งงานและมอบหมายให้เจ้าหน้าที่รับผิดชอบ ซึ่งสอดคล้องกับ ธงชัย สันติวงศ์(2528:2-3) กล่าวว่า แผนเป็นเครื่องมือให้ผู้บริหารใช้ตรวจสอบความถูกต้องของนโยบายปัจจุบัน โดยสามารถดูผลการปฏิบัติงานตามแผน เพื่อจะได้มีการปรับแก้ นโยบายและเป้าหมายระยะยาวให้ถูกต้อง และเป็นการขยายขอบเขตการคิดของผู้บริหาร ช่วยให้ผู้บริหารคล่องตัวในการแก้ไขปัญหาหรือยกระดับผลงานได้ดีขึ้น เพราะสามารถเพิ่มทัศนวิสัยของการคิดให้กว้างไกล นอกจากนี้โรงเรียนยังใช้แผนเป็นเครื่องมือในการกำหนดงาน ระยะเวลา และผู้รับผิดชอบในการประสานงานทั้งภายในโรงเรียน หน่วยงานในสังกัดระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และหน่วยงานต่างสังกัด เช่น กระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงสาธารณสุข องค์กรในท้องถิ่นเพื่อขอความร่วมมือ และสนับสนุน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน และช่วยแก้ไข้ปัญหาของโรงเรียนในเรื่องงบประมาณไม่เพียงพอ และเป็นไปตามนโยบาย การพัฒนาชนบทที่มุ่งเน้นการแก้ไข้ที่เกิดขึ้นกับชุมชนในชนบท และเมื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบทโดยวิธีระดมกำลังจากหน่วยงานอื่นๆของรัฐ ในด้านการนำแผนไปปฏิบัติ

พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่มีการเตรียมความพร้อมล่วงหน้า และช่วยอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานของบุคลากร เป็นการสร้างสรรค์บรรยากาศในการทำงานและบุคลากรมีขวัญและกำลังใจ ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ประสบปัญหา งบประมาณไม่เพียงพอต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เนื่องจากโรงเรียนได้รับจัดสรรงบประมาณน้อย และมีข้อจำกัดในการเบิกจ่าย ขั้นตอนการดำเนินการ ชับซ้อน ส่งผลให้การดำเนินงานไม่บรรลุผลเท่าที่ควร วีระพล สุวรรณนันทน์ (2534:50) กล่าวว่า งบประมาณ เป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในการทำางานสำเร็จลุล่วงไปได้ แต่มักปรากฏว่าการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานไม่เป็นไปตามเป้าหมาย และอาจมีการจ่ายงบประมาณซ้ำซ้อนในงานลักษณะเดียวกัน ในกรณีเช่นนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการจัดหรือต้นสังกัด น่าจะมีการแต่งตั้งคณะกรรมการ และกำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาเพิ่มงบประมาณให้กับโรงเรียนที่ดำเนินงานมีผลงานดีเด่น และเป็นตัวอย่างกับโรงเรียนอื่นได้ โดยโรงเรียนดังกล่าวควรมีการสอนต่อโครงการหรือการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

สำหรับด้านการนิเทศผู้บริหารใช้วิธีการนิเทศภายในเป็นหลัก โดยวิธีการให้คำปรึกษาหารือ สังเกต แนะนำวิธีการแก้ปัญหา เป็นรายบุคคล และรายกลุ่ม และดำเนินการควบคุมติดตามผล โรงเรียนดำเนินการตรวจสอบ นิเทศตามที่ระบุในแผนงานโครงการ ผู้บริหารโรงเรียน ครูโครงการ กศ.พช. และหัวหน้างานทุกฝ่ายของโรงเรียนเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ อดุทัย บุญประเสริฐ และชโลมใจ กิงคารวัฒน์(2529) กล่าวว่า เมื่อลงมือปฏิบัติงานต้องมีการนิเทศควบคู่กันไปเพื่อช่วยให้การปฏิบัติงานประสบผลสำเร็จด้วยดีและได้งานที่มีคุณภาพยิ่งขึ้น

ในด้านการประเมินผล พบว่า โรงเรียนให้ความสำคัญน้อยเพราะผู้บริหารโรงเรียนและครูมีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการประเมินผลน้อย ในขณะที่เดียวกันโรงเรียนไม่ได้กำหนดเกณฑ์ที่ชัดเจน อดุทัย บุญประเสริฐ (2527) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการประเมินผลว่า เป็นกระบวนการทำงาน หรือเก็บข้อมูลในรูปการตีค่า ประเมินค่า ที่เกี่ยวกับองค์ประกอบสำคัญ ซึ่งมีผลสะท้อนถึงประสิทธิภาพการดำเนินงานโครงการ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์(Criterie) ข้อมูลเหล่านี้สามารถนำมารายงานเพื่อใช้พิจารณาตัดสินใจในการยกเลิกแก้ไขปรับปรุง หรือดำรงไว้ซึ่งโครงการ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยที่ค้นพบ ผู้วิจัยขอเสนอแนะการนำเสนอผลการวิจัยไปใช้ และสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไปแก่หน่วยงานและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง โดยสรุปดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 โรงเรียนควรจัดให้มีการอบรมการวางแผน/โครงการของโรงเรียน โดยเชิญผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจหรือ หัวหน้าฝ่ายนโยบายและแผนจังหวัด หรือศึกษานิเทศก์ที่มีทักษะในด้านนี้มาเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่คณะครูและกรรมการโครงการ

1.2 ในขั้นการวางแผนนั้นในการปฏิบัติจริงโรงเรียน ต้องประสานงานกับจังหวัดในเรื่องงบประมาณซึ่งมีขั้นตอนซับซ้อนไม่สัมพันธ์กับการทำงานในโรงเรียนฉะนั้นควรจัดสรรงบประมาณเป็นหมวดเงินอุดหนุนตรงไปยังโรงเรียนเพื่อจะได้ดำเนินการสะดวกและมีประสิทธิภาพมากขึ้นส่วนจังหวัดหรืออำเภออาจจะดำเนินการเฉพาะ ติดตามประเมินผลโครงการเป็นหลักสำคัญ

1.3 แบบอย่างที่ดีในโรงเรียนที่ดีและประสบผลสำเร็จ ควรให้มีการประชาสัมพันธ์ โดยจัดทำเป็นเอกสารเผยแพร่เป็นตัวอย่างแก่โรงเรียนอื่น

1.4 ควรเพิ่มงบประมาณให้กับโรงเรียนที่ประสบผลสำเร็จ เพื่อเป็นการเสริมหนุนให้โรงเรียนจัดกิจกรรมครบวงจรเป็นรูปธรรม สามารถให้โรงเรียนอื่น ๆ นำไปเป็นแบบอย่างได้

1.5 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ น่าจะมีการวิเคราะห์งานที่สำคัญ และเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบทเพื่อตอบสนองนโยบายในส่วนที่โรงเรียนมีภาระหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับชุมชนให้ชัดเจน เพื่อสามารถนำมาเป็นเหตุผล นำมาปรับลดวัตถุประสงค์โครงการให้น้อยลง และโรงเรียนสามารถปฏิบัติได้ เช่น เป็นเฉพาะการเรียนการสอนที่เกี่ยวกับชีวิต และมีผลช่วยให้โครงการของโรงเรียนลดน้อยลงด้วย

1.6 จังหวัดควรจัดให้มีการสัมมนาโรงเรียนในโครงการ กศ.พช. ปีที่ผ่านมา เพื่อเป็นการทบทวน และสร้างความตระหนัก ให้ความสำคัญแก่โครงการ กศ.พช. จัดให้มีการ

เสนอผลงานและแลกเปลี่ยนความคิดของผู้ปฏิบัติงานโครงการ ที่ประสบผลสำเร็จและวิธีการ
แก้ปัญหาการดำเนินงานโครงการ

1.7 โรงเรียนควรจัดตั้งคณะกรรมการเป็นชุด ๆ เพื่อดูแลตรวจสอบติดตาม
โครงการ และประเมินผลโครงการของโรงเรียนโดยกำหนดบทบาทหน้าที่ให้ชัดเจน

1.8 โรงเรียนควรส่งเสริมหรือเปิดโอกาสให้ผู้รับผิดชอบโครงการพัฒนาตนเอง
โดยจัดทัศนศึกษา หรือส่งไปอบรมในช่วงปิดภาคเรียน หรือเมื่อมีหน่วยงานเกี่ยวข้องจัดอบรม
ตามแต่โอกาสเหมาะสม

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษากาการบริหารโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท
(กศ.พช.) เพื่อนำผลการวิจัยมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการจัดโครงการให้มีประสิทธิภาพต่อไป

2.2 ศึกษาปัญหาการบริหารงานโครงการ กศ.พช. ของผู้บริหารโรงเรียนที่เข้า
โครงการ

2.3 ศึกษาปัญหาในการปฏิบัติงานของครู โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน
ในเขตชนบท

2.4 ศึกษากระบวนการบริหารโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท ทุก
ระดับเพื่อค้นหา และพัฒนาการบริหารโครงการในระดับต่างๆให้สัมพันธ์กันอย่างมีประสิทธิภาพมาก
ยิ่งขึ้น

2.5 ควรมีการศึกษาวจัย เพื่อพัฒนารายงานผลการติดตามประเมินผลงานของ
โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทให้ชัดเจนมากขึ้น